

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Ref.}
_{Ser.} 718

Title: *Vadanta Sara*

718

वेदान्त सार

: Vedānta Sāra		: Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
718	:	: Remarks

सविद
क

श्रीः

वेदव्यास

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ अखंडं सच्चिदानंदं मवाह्यनसगोचरं ॥ आत्मान
 मखिलाधारमाश्रयेषीष्टसिद्धये ॥ १ ॥ अर्थतोप्यहं यानंदानतीतद्वैतमावर्तः ॥ न
 गुनूनाराध्यवेदांतसारं वक्ष्ये यथा मिति ॥ २ ॥ वेदांतो नामोपनिषत्प्रमाणंतदु
 पकारीणि त्रारारसूत्रादीनि च ॥ अस्म्यवेदांतप्रकरणत्वात्तदीयैरेवानुबंधैस्त
 द्वासासिद्धेर्नते पृथगालोचनीयाः ॥ तत्रानुबंधो नामाधिकारिविषयसंबंधप्र
 योजनानि ॥ अधिकारी तु ॥ विधिबद्धीतवेदवेदांगत्वेनापाततोऽधिगताखिल
 वेदार्थोऽस्मिन् जन्मानिजन्मांतरैर्वाप्यनिषिद्धवर्जनपुरःसरं नित्यनैमित्तिक
 प्रायश्चित्तोपासनानुष्ठानेनैर्निर्गतनिरिखलकल्मषतयानितांतनिर्मलस्वांतः
 साधनवतुष्टयसंपन्नः प्रमाता ॥ काम्यानि स्वर्गादीष्टसाधनानि ॥ १ ॥ रोमादी
 नि ॥ निषिद्धानि नरकाद्यनिषिद्धसाधनानि ब्रह्महत्यादीनि ॥ नित्याभ्यकरणे
 प्रत्यवायसाधनानि संध्यावंदनादीनि ॥ नैमित्तिकानि पुत्रजन्माद्यनुबंधीः
 स्थितिः

निजातेष्ट्यादीनि ॥ प्रायश्चित्तानि पापक्षयसाधनानि ॥ चांद्रायणादी
 नि ॥ उपासनानि गुणब्रह्मविषयमानसव्यापाररूपाणि शांतिविद्या
 दीनि ॥ एतेषां नित्यादीनां चित्तशुद्धिः परंप्रयोजनं ॥ उपासना नोक्तं रूपाग्रं
 विविदिषंति यद्देनेत्यादिश्रुतेः ॥ तपसा कल्मषं हंतीत्यादिस्मृतेश्च ॥ नित्य
 नैमित्तिकयोरुपासनानां चावांतरफलं पितृलोकसत्यलोकप्राप्तिः ॥ क
 र्मणापितृलोको विद्यया देवलोक इति श्रुतेः ॥ साधनानि नित्या नित्यव
 स्तविवेके हामुत्रार्थफलभोगविरागशमादिषट्कसंपन्मुमुक्षुत्वानि ॥
 नित्या नित्यवस्तविवेकस्तावत् ॥ ब्रह्मैव नित्यं वस्तु नो न्यदखिलमनित्यः
 मितिविवेकवचनं ॥ ऐहिकानां स्वकृच्छेनादिविषयभोगानां कर्मजन्यत
 या अनित्यत्ववदामुष्मिकाणामप्यमृतादिविषयभोगानामनित्यत्वा
 तेषां नितरां विरतिरिहामुत्रार्थफलभोगविरागः ॥ शमादयस्तषट् ॥

विनै
 त्तदेव

न

रामदमो परतितिक्षा समाधानश्रद्धाः रामस्तावत् श्रवणादिव्यति-
 रिक्तविषयेभ्यो मनसो निग्रहः ॥ दमो बाह्यो द्रव्याणां तद्व्यतिरिक्तवि-
 षयेभ्यो निवर्तनं ॥ निवर्तिता नानां तेषां तद्व्यतिरिक्तविषयेभ्यो उपरमणमु-
 परतिः ॥ अथवा विहितानां कर्मणां विधिनापरित्यागः ॥ तितिक्षा त्री-
 तो ह्लादिदं दसहिष्णुता ॥ निगृहीतस्य मनसः श्रवणादौ तदनुगुणविष-
 येव समाधानं समाधिः ॥ गुरुवेदांतवाक्येषु विश्वासः श्रद्धा ॥ मुमुक्षुत्वं
 मोक्षेच्छावत्वं ॥ एवंभूतः प्रमाताधिकारी ॥ शांतोदांतदृष्ट्यादिश्रुतेः ॥ उ-
 क्तं च ॥ प्रशांतचित्ताय जितो द्रियाय प्रहीणदोषाय यथोक्तकारिणे ॥
 गुणान्वितायानुगताय सर्वदा प्रदेयमेतत्स तत्तं मुमुक्षवे ॥ इति विष-
 योजीवब्रह्मेभ्यः शुद्धवैतन्यं प्रमेयं ॥ तत्रैव वेदांतानां तात्पर्यं ॥ सं-
 बंधस्तु ॥ तदैक्यप्रमेयस्य तत्प्रतिपादकोपनिषत्प्रमाणस्यैव बोधक

२. ति
 बोध्य

भावलक्षणाः ॥ प्रयोजनं तु तदैक्यप्रमेयगताज्ञाननिवृत्तिस्तत्त्वरूपा
 नंदावाप्तिश्चैतरेति शोकमात्मवित्ब्रह्मविद्ब्रह्मेव भवतीत्यादिश्रुतेः ॥ अ-
 यमधिकारी जननमरणादिसंसारानलक्षितो प्रदीप्तशिराजलरश्मिशमि-
 बोधहारपाणिः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठं गुरुमुपसृत्य तमनुसरति समित्पाणिः
 श्रोत्रियमित्यादिश्रुतेः ॥ स परमकृपया ध्यारोपापवादन्यायेनैतमुप-
 दिशति ॥ तस्मै साविदानुपसन्ताय प्राहेत्यादिश्रुतेः ॥ असर्पभूतायां र-
 जो सर्पारोपवद्वस्तुन्यवस्त्वारोपो ध्यारोपः ॥ वस्तु सच्चिदानंदं द्वयं ब्रह्म ॥
 अज्ञानादिसकलजडसमूहोऽवस्तु ॥ अज्ञानं तु सदसद्भ्यामनिर्वचनी-
 यं ॥ त्रिगुणात्मकज्ञानविरोधिभावरूपं यत्किं विदितिवदंति ॥ अहमज्ञं
 त्यनुभावात् ॥ देवात्मशक्तिं स्वगुणोर्निगूढामित्यादिश्रुतेः ॥ इदमज्ञानं
 व्यष्टिसमष्ट्युभयप्रायेणैकमिति व्यवह्रियते ॥ तथा हि ॥ यथा वृक्षाणां स

वे- मनेक

मध्यमिप्रायेण ज्ञानाय इति ॥ तथा नानात्वेन प्रतिभासमानानां जीव
गतानामज्ञानानां समष्ट्यभिप्रायेण तदेकत्वव्यपदेशः ॥ अजामेकाभि
त्यादिश्रुतेः ॥ इयं समष्टिरुत्कृष्टोपाधितया विशुद्धसत्त्वप्रधाना ॥ एतदु
पाहितं वैतन्यं सर्वज्ञत्वसर्वेश्वरत्वसर्वनिर्णयत्वादिगुणकमव्यक्तमंतया
मीजगत्कारणमीश्वर इति व्यवपदिशते ॥ सकलाज्ञानावभासकत्वात्
यः सर्वज्ञः सर्वविदित्यादिश्रुतेः ॥ अस्येयं समष्टिरिव लक्षणकारणत्वात् ॥ का
रणशरीरमानंदप्रचुरत्वात् कोशावदाह्लादकत्वाच्चानंदमयकोशः सर्वोप
रमत्वात् सुषुप्तिरतएव स्थूलसूक्ष्मप्रपंचलयस्थानमिति बोध्यते ॥ य
थावनस्य व्यष्ट्यभिप्रायेण वृक्षादित्यनेकव्यपदेशः ॥ यथावा ज्ञाना
यस्य व्यष्ट्यभिप्रायेण ज्ञानानीति ॥ तथा ज्ञानस्य व्यष्ट्यभिप्रायेण तद
नेकत्वव्यपदेशः ॥ यथा व्यष्ट्यभिप्रायेण जीवगताः ज्ञानस्य नानात्वे

व्यपदेशः ॥ इंद्रेमायाभिः पुरुषैर्गुणैस्तद्व्यादिश्रुतेः ॥ अस्य व्यस्तसमस्त
व्यापित्वेन व्यष्टिसमष्टिताव्यपदेशः ॥ इयं व्यष्टिर्निकृष्टोपाधितयामालि
नसत्त्वप्रधाना ॥ एतदुपाहितं वैतन्यमत्यज्ञत्वानीश्वरत्वादिगुणकं प्राज्ञ इत्यु
च्यते ॥ एकाज्ञानावभासकत्वादस्य प्राज्ञत्वमस्योपाधितयाऽनतिप्रकारा
कत्वात् ॥ अस्यापि महंकारादिकारणत्वात् कारणशरीरमानंदप्रचुरत्वा
त्कोशावदाह्लादकत्वाच्चानंदमयकोशः ॥ सर्वोपरमत्वात् सुषुप्तिरतएव स्थूल
सूक्ष्मशरीरलयस्थानमिति बोध्यते ॥ तदानीमेतावीश्वरप्राज्ञो वैतन्य
दीप्ताभिरतिस्सूक्ष्माभिरत्त ॥ ज्ञानवृत्तिराज्ञानं दमनुभवतः ॥ आनंदमुक्ते
नो मुखः प्राज्ञ इत्यादिश्रुतेः ॥ सुरवमहमस्यापि न किंविद्वेदेषमित्युचि
तस्य परामर्शोपपत्तेश्च ॥ अथ मनयोर्व्यष्टिसमष्ट्योर्वनवृक्षयोरिव जला
शयजलजयोरिवामेदः ॥ एतदुपाहितयोरीश्वरप्राज्ञयोरपि वनवृक्षावच्छिन्ना

काशयोरिवज्ज्वालायज्जगत्प्रतिबिम्बाकाशयोर्वाः धारानुपहिता
 काशवदनयोरज्ञानतदुपहितवैतन्ययोराधारभूतं यदुपहितं वैतन्यं तत्तु
 शीयमित्युच्यते ॥ शिवं शान्तमेतद्वैतं बतुर्थं मन्यं तस्मिन्त्यादि श्रुतेः ॥ इदमेव तु
 शीयं शुद्धं वैतन्यमज्ञानादितदुपहितवैतन्याभ्यां तस्माद्यः पिंडवद्विविक्तं
 सन्महाबास्यस्य बास्यं विविक्तं सल्लक्ष्यमिति बोध्यते ॥ अस्याज्ञानस्यावर
 णविशेषनामकमस्ति शक्तिद्वयं ॥ आवरणशक्तिस्तत्तावदल्पोपि मेघो नेक
 योजनायतमादित्यमंडलमात्रं लोकयितुं नयनपथपि धावकतया यथा कु
 द्यात्तीव्रतया ज्ञानपरिच्छिन्नमपि आत्मनमपरिच्छिन्नमसंसारिणामव
 लोकयितुं बुद्धिधावकतया आकाशदपनीव तादृशं सामर्थ्यं तदुक्तं ॥ ४
 नल्लक्ष्मणदृष्टिर्धनं नल्लक्ष्मणमर्कं यथानिः प्रभं मन्यते नातिमूढः ॥ तथा बहु
 वद्भाति यो मूढदृष्टेः स नित्योपलब्धिः स्वरूपो मोहो मेति ॥ अनया वृत्ते

स्यात्मानः कर्तृत्वभोक्तृत्वसुरिवत्त्वदुःखित्वादिसंसारभावना अपि सं
 भवंति ॥ यथा स्वाज्ञानेनावृतायां रज्जौ सर्पत्वसंभावना ॥ विशेषश
 क्तिस्तु ॥ यथा रज्ज्वज्ञाने स्वावृत्तरज्जोस्वशक्त्या सर्पादिकमुद्गावयनि एव
 ज्ञानमपि स्वावृत्तात्मनि स्वशक्त्या आकाशादिप्रपञ्चमुद्गावयति ॥ तादृ
 शं सामर्थ्यं तदुक्तं ॥ विशेषशक्तिर्लिङ्गादिब्रह्मांडानं जगत्सृजोदिति ॥ श
 क्तिद्वयवदज्ञानोपहितं वैतन्यं स्वप्रधानतया निमित्तं स्वोपाधिप्रधानतया
 पादानं वभवति ॥ यथा लूतांतनुः कार्यं प्रति स्वप्रधानतया निमित्तं स्व
 शरीरप्रधानतया पादानं वभवति ॥ तत्र तमः प्रधानविशेषशक्तिमदज्ञा
 नोपहितवैतन्यादाकाशआकाशयुर्वीयोरग्निरग्नेरापोऽग्निः पृथिवी
 वात्यद्यते ॥ तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः संभूत इत्यादि श्रुतेः ॥ तेषु
 आध्याधिक्यदर्शनात्तमः प्रधानं तत्करणं ॥ स्यं तदानीं सत्वरजस्तमां

सिकारणगुणप्रक्रमेणतेषांकारादिषूत्पद्यन्ते॥ एतान्येवसूक्ष्म
 भूतानितन्मात्राण्यपेक्षीकृतानिबोध्यन्ते॥ एतेभ्यः सूक्ष्मशरीराणि
 सूक्ष्मभूतानिबोध्यन्ते॥ सूक्ष्मशरीराणिसप्तद्रव्यगानिलिङ्ग
 शरीराणि॥ अवयवास्तः॥ शानेन्द्रियपञ्चकंबुद्धिमनसीकर्मेन्द्रियपञ्चकंबाण्यु
 पञ्चकंबेति॥ शानेन्द्रियाणि॥ श्रोत्रत्वक्बुद्धिर्जिह्वाघ्राणारव्यानि॥ एता
 न्याकारादीनांसात्विकांशोभ्योव्यस्तेभ्यः पृथक्क्रमेणोत्पद्यन्ते॥ बुद्धिर्ना
 मनिश्चयात्मिकांतःकरणवृत्तिः॥ मनोनामसंकल्पविकल्पांतःकरणवृ
 त्तिः॥ अनयोरेवविज्ञाहंकारयोरंतर्भावः॥ एतेपुनराकारादिगतसात्वि
 कांशोभ्योमीलितेभ्योत्पद्यन्ते॥ एतेषांप्रकारात्मकत्वात्सात्विकांशकार्यत्वं॥ ५
 इयंबुद्धिर्शानेन्द्रियैः सहितासर्तिर्विज्ञानमयः कोशोभवति॥ अयंकर्तृत्व
 भोक्तृत्वाद्यभिमानित्वेनेहलोकपरलोकगामीव्यावहारिकोजीवइत्युच्य

तै॥ मनस्तु कर्मेन्द्रियैः सहितं सन्मानोमयः कोशोभवति॥ कर्मेन्द्रियाणि॥ वा
 कृपाणिपादपाण्युपस्थानिरव्यानि एतानिपुनराकारादीनांरजोशोभ्योव्य
 स्तेभ्यः पृथक्क्रमेणोत्पद्यन्ते॥ आकाराख्योत्रपादौ॥ वायोस्त्वकृपाणी॥ तेज
 सश्चक्षुर्वचौ॥ अद्भ्यो जिह्वोपस्थौ॥ पृथिव्याघ्राणवायोन्द्रिये॥ वायवः॥ प्राण
 पानव्यानोदानसमानाः॥ प्राणोनामप्रागतनवान्॥ नासादिस्थानवर्तिः॥
 अपानोनामाऽवागतनवान्॥ पाय्वादिस्थानवर्तिः॥ व्यानोनामविश्वगतन
 वान्॥ अरिवलशरीरवर्ती॥ उदानोनामकंठस्थानीयः॥ उर्ध्वमननवान्॥ उक्त्र
 मणवायुः समानः॥ शरीरमध्यगोऽग्नितीक्ष्णान्तादिसमीकरणकरः॥ रुचिर्बु
 ध्वाङ्गकूर्मकृकरदेवदत्तधनंजयारव्याः पञ्चान्येवायवः संतीतिवदन्ति॥ नागऽ
 झीरणकरः॥ कूर्मऽउन्मीलनकरः॥ कृकरः॥ शूलकरः॥ देवदत्तोऽजंभणकरः॥
 धनंजयः॥ कोषणकरः॥ एतेषांप्राणादिष्वंतर्भावात्प्राणादयः पञ्चैवेतिकेचि

त्॥ एतत्प्राणादिपंचकं आकाशादिगतरजोरोपेण मीलितेष्वुत्पद्यते।
 इदं प्राणादिपंचकं कर्मोद्भूतं संहितं सत्प्राणमयः कोशो भवति। अ-
 स्य क्रियात्मकत्वेन रजोराकार्यत्वं। एतेषु कोशेषु मध्यविज्ञानमयो रा-
 नशक्तिमान्कर्तृरूपः॥ मनोमय इहाराशक्तिमान्करणरूपः। प्राण-
 मयः क्रियाशक्तिमान्कार्यरूपः। योग्यत्वादेव मेतेषां विभाग इति वर्ण-
 यंति। एतत्कोशात्रयं मीलितं सत्सूक्ष्मशरीरमित्युच्यते। अत्राप्यारिवल-
 सूक्ष्मशरीरमेकबुद्धिविषयतया बलवज्जलाशयवद्भासमपिः। अनेक-
 बुद्धिविषयतया वृक्षवज्जलवद्भासि रिति वभावति। एतत्समष्ट्युपहि-
 तं वैतन्यं सूत्रात्माहिरण्यगर्भः प्राणः श्रोत्राद्येते सर्वत्रानुस्यूतत्वान्न। शो-
 नक्रियाशक्तिमुदुपहितत्वाच्च॥ अस्यैवैव समष्टिः सूक्ष्मप्रपञ्चोपेक्षया
 सूक्ष्मत्वात् सूक्ष्मशरीरं। विज्ञानमयादि कोशात्रयं जाग्रद्भासनामयत्वात् स्व-

६५
 यं

प्रः अतएव सूक्ष्मप्रपञ्चलयस्थानमिति बोध्यते। एतद्व्यष्ट्युपहितं वैत-
 न्यं तैजसो भवति। तैजोमयांतःकरणोपहितत्वात्। अस्यापीयं यमपिः सू-
 क्ष्मशरीरापेक्षया सूक्ष्मत्वादिति हेतुरेव सूक्ष्मशरीरं विज्ञानमयादिको रा-
 त्रयं जाग्रद्भासनामयत्वात् स्वप्नः॥ अतएव सूक्ष्मशरीरलयस्थानमिति बो-
 द्यते। एतौ सूत्रात्मा तैजसाविदानीमनोवृत्तिभिः सूक्ष्मविषयाननुभवतः॥ प्र-
 विविक्तभुक्तैजस इत्यादि श्रुतेः। प्रविविक्तं सूक्ष्मं भुंक्ते इति प्रविविक्तभुक्।
 तैजसः तैजोतः करणकार्यदिभावेन परिणतं तदेव सूक्ष्मशरीरादिहीनं यस्य
 तैजसोऽतः करणस्य स्वामी। अत्रापि व्यष्टिसमष्टौ सत्तदुपहितं सूत्रात्मा तैजस-
 योर्बलवृक्षवत्तद्विन्ताकाशवत्तद्वज्जलाशयवत्तद्वत्प्रतिबिम्बाकाशवत्तद्वत्तद्वत्
 एवं सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः। सूक्ष्मभूतानि तु पञ्चीकृतानि। पञ्चीकरणं तु आकाशा-
 दिपंचकैकं द्विधा समं विभज्यते पुद्गलसुभाषेषु प्राथमिकान्यं विभागान्।

प्रत्येकं चतुर्दशमं विभज्यते शुचतुर्षु चतुर्णां भागानां स्वस्वदिक्षु च भाग
परित्यागेन भागांतरेषु संयोजनं। अस्या प्राच्याण्यं नाशंकनी यत्र वृत्करण
इति श्रुतेः। पंचीकरणस्याप्युपलक्षणत्वात्। पंचानां पंचात्मकत्वे समानेपि
विशेषात्तद्वादस्तद्वाद इति न्यायेनाकाशादिव्यपदेशभेदः संभवति। तदानीमा
काशोद्वाहोभिव्यज्यते। ^{नौ}रावृत्त्यर्शे। अग्नौ रावृत्त्यर्शरूपाणि। अमु रावृत्त्य
र्शरूपरसाः। पृथिव्यां रावृत्त्यर्शरूपरसगंधाश्च। एतेभ्यः पंचीकृतेभ्यो भू
र्षु वस्वर्महर्जनस्तपः सत्यमित्येतन्नामकानामुपर्युपरिविद्यमानानामत
कवितकसुतक रसातक तत्वातक महातक पाताक नामकानामधो धो विद्य
मानानां लोकानां ब्रह्मांडस्य चतुर्विधस्कूलशरीराणामन्नपानादीनां वा
त्पत्तिर्भवति। शरीराणि तु जरायुजांडजस्वेदजोद्भिज्ज्वारव्यानि। जरायु
जानि जरायुभ्यो जातानि मनुष्यपश्यादीनि। अंडजादीनि। अंडेभ्यो जा

तानि पक्षिपन्नगादीनि । स्वेदज्जानि स्वेदाज्जातानि यूकमशाकादीनि ।
जङ्घिजानि । भूमिमुद्गिद्यजातानि कक्षवृक्षादीनि । अत्रापि वतुर्विध
स्खलशरीरमेकानेकबुद्धीविषयतया वतवज्जालाशायवद्वासमष्टिः ।
वृक्षवज्जालवद्वाग्यष्टिरपि भवति । एतत्समष्ट्युपहितं वैतन्यं वैश्वानरो वि
राडिति बोध्यते । सर्वनराभिमानित्वाद्धिविधराजसौनित्वाच्च । अस्यापि
स्खलशरीरमन्तविकारत्वादनन्तमयः कोशः । स्खलभोगायतनत्वाज्जाग्र
थेति व्यपदिश्यते । एतद्वाष्ट्युपहितं वैतन्यं विश्वदित्युच्यते । सूक्ष्मशरीरा
भिमानं परित्यज्य स्खलशरीरादिषु प्रविष्टत्वात् । विशाप्रवेशने । विष्णुः
व्याप्यैविति वस्मरणात् । अस्याप्येषा स्खलशरीरमन्तविकारत्वाद्देहेतो
रन्तमयकोशो जाग्रदिति बोध्यते । तदानीं तैतौ विश्ववैश्वानरो दिग्वाताकौ
प्रवेतोऽश्विभिः क्रमान्ति यान्त्रिते नश्रोत्रादीद्रियपञ्चकेन क्रमाच्छूयन्तौ ।

कवनादानगमनविस्वर्ग २

रूपरसगंधानगतीदोषेन्द्रियमप्रजापतिभिः क्रमान्ति यंत्रितेन प्राप्ता दृष्ट्या
द्रियपंचकेन क्रमात् प्राप्ता दृष्ट्या तदा श्रोत्रवतुर्मुखशंकराभ्यु
तेः क्रमान्ति यंत्रितेन मनोबुद्ध्या हंकारवित्ताख्येनांतरिंद्रियवर्षेण क्रमा
त्संकल्पनिश्चयाहंकार्यचित्यांश्च सर्वानितान् स्कूलविषयाननुभवतः ॥
जागरितस्थानो बहिः प्राहृत्यादि श्रुतेः ॥ अत्राप्यनयोः स्कूलमपि
समष्टौ स्तदुपाहितयौ विश्ववैश्वानरयोश्च वनवृक्षवत्तदवच्छिन्नाकाश
वच्च जलाशयजलवत्तद्रूपप्रतिबिंबाकाशवच्च वा पूर्ववदभेदः ॥ एवं पंच
कृतभूतेभ्यः स्कूलप्रपंचोत्पत्तिः ॥ एवं स्कूलसूक्ष्मकारणप्रपंचानाम
पिसमष्टिरेकोमहान् प्रपंचो भवति ॥ यथा वांतरवनानां समष्टिरेकोम
हद्वनं ॥ यथा वांतरजलाशयानां समष्टिरेकोमहान् जलाशयः ॥ एतदुप
हितं वैश्वानरादींश्च पर्यंतं वैतथ्यमपि अवांतरवतावच्छिन्नाकाशवत्

हाव नावच्छिन्ना काशवदवांतरज्ज्वा रायगंतप्रतिबिंबाकां रात्महाज
कां रायः गतप्रतिबिंबाकाशवच्चैकमेव। आभ्यां महाप्रपंचतदुपाहितवै
तत्याभ्यां तप्तायः पिंडवदविविक्तं सद्रूपं पाहितं वैतत्यं सर्वब्रह्मैवेति रास्य
स्यवाच्यं भवति। विविक्तं सद्ब्रह्ममपि भवति। एवं वस्तुत्ववस्त्वारोपः सा
मात्येन प्रदर्शितः। इदानीं प्रत्यगात्मेनीदमिदमयमारोपयतीति विशेषज्ज अने।
अति प्राकृतस्तु आत्मा वैपुत्रनासीत्यादि श्रुतेः। स्वस्मिन्निवपुत्रे प्रियत्वदर्श
नात्पुत्रपुष्टेनष्टे वाहमेव पुष्टेनष्टश्चेत्यनुभवान्॥ पुत्र आत्मेति वदति। वाचीक
स्तु सत्त्वा एष पुरुषो न्तमय इत्यादि श्रुतेः। प्रदीप्तं गृहं त्वं पुत्रं परि
त्यज्यापि स्वस्य निर्गमदुर्गतात्स्वत्वेन लोहं कृशं हमित्याद्यनुभवाच्च
स्वच्छाशीरमात्मेति वदति अपरश्चा वाक् सैव प्राणाः प्रजापतिमेत्यब्रूयुः
रित्यादि श्रुतेः। इन्द्रियाणामभिव्यक्तिर्योगात्काणाहंबधिरौहमि

शरीर-नृत्य ना

वीकसे

त्याद्यनुभववाच्च इन्द्रियाण्यात्मेतिवदति। अहमस्माद्वीकोन्योतरात्माप्राण
 मयइत्यादिश्रुतेः। इन्द्रियाण्यावेन्द्रियवत्त्वात्तायोगात् अहमस्मान्नाथीवा
 हंतैपिपासावानित्याद्यनुभववाच्चप्राण आत्मेतिवदति। अन्यैस्तु वा वीको
 न्योतरात्मासमोमयइत्यादिश्रुतेः। मनसिसुप्तेप्राणादेरभावादहं सं
 कल्पवानहं विकल्पवानित्याद्यनुभववाच्चमन आत्मेतिवदति। बोधस्त्वेन्यो
 तरात्माविज्ञानमयइत्यादिश्रुतेः। कर्तुरभावेकरणस्य शास्त्रमभावादहं क
 र्ताहं वक्षोक्ते त्याद्यनुभववाच्च बुद्धिरात्मेतिवदति। प्राप्ताकर्तारिकाव न्योत
 रात्मानंदमयइत्यादिश्रुतेः। बुद्धोदीनामज्ञाने लयदर्शनात्। अहमज्ञात्वा
 मज्ञानी त्याद्यनुभववाच्चज्ञानेमात्मेतिवदतः सादृश्यात् अज्ञानघने एवानं
 दमयइत्यादिश्रुतेः। सुषुप्तौ प्रकाशसद्भावात्मासहं न जानामीत्याद्यनु
 भवाच्चोज्ञानोपाहितं चैतन्यमात्मेतिवदति। अपरो बोद्धोऽसदेवेदमग्र

यादिवत्ता

आसीदित्यादिश्रुतेः। सुषुप्तौ सर्वाभावादहंसुप्तोना समित्युत्थितस्य
 स्वाभावपरामर्शविषयानुभववाच्च शून्यमात्मेतिवदति। एतेषां पुत्रादीना
 मनात्मत्वमुच्यते। एतैरतिप्राकृतवादिभिरुक्तेषु श्रुतियुक्त्यनुभववाभा
 सेषु पूर्वपूर्वोक्तश्रुतियुक्त्यनुभववाभासां नामुत्तरोत्तरश्रुतियुक्त्यनुभववा
 सासेवी चर्चादीनां पुत्रादीनामनात्मत्वे स्पष्टमेव। किंच प्रत्यक्षरूढोऽवस्थ
 रप्राणामनोकर्तृवैतन्योन्मात्रं सादित्यादिप्रबलश्रुतिविरोधोदस्य पुत्रा
 दिशून्यपर्यंतस्य जडस्य चैतन्यमास्यत्वेन घटादिबदन्ति तत्त्वाद्दूरं ब्रह्म
 ति विदनुभवप्राबल्याच्च कृतियुक्त्यनुभववाभासां नो बाधितत्वादपि पु
 त्रादिशून्यपर्यंतमखिलममात्मेतिवत्। अतस्तत्तद्भासकं नित्यशुद्धबुद्धमुक्त
 सत्यस्वाभावप्रत्यक्षचैतन्यमेवात्मतत्त्वमिति वेदांततत्त्वविदनुभवः। एवम
 अपरापि अपवादः। कामरत्नमावर्ती विषय इमात्रत्ववदस्तु विवर्तस्यावस्तु
 नो ज्ञानादेः प्रपञ्चस्य वस्तु

मे

तथाहि

नामरऽहं विवर्तनस्य रऽहं मानः

श

न
 वररीरजातं सो ग्यनात्मनो विदितं कश्चिद्वाक्ये भूतं भूतं शब्द
 तद्वत्तुवना नैव दृष्टा आवेदं प्रवृत्तिः तत्सर्वमेतेषां कारणं भूतं।
 पंचीकृतभूतमात्रं भवति। एतानि शब्दवदविषयसाहितानि पंचीकृ
 तभूतान्यपि सूक्ष्मशरीरजातं वेत सर्वमेतेषां कारणं भूतं पंची
 कृतभूतमात्रं भवति। एतानि सत्त्वादिगुणसाहितान्यपंचीकृतन्युत्प
 न्निष्क्रमेणैतत्कारणभूताज्ञानोपाहितं वेत न्यमात्रं भवति।
 एतदज्ञानमज्ञानोपाहितं वेत न्यं च शब्दादिकमेतदाधारभूतानुप
 हितं वेत न्यं तुरीयं ब्रह्ममात्रं भवति। आध्यात्मिकोपापवादाभ्यां
 तत्त्वं पदार्थशोधनमपि सिद्धं भवति। तथाहि। अज्ञानादिसमाचरे
 तदुपाहितं सर्वज्ञत्वादिविशिष्टं वेत न्यमेतदनुपाहितं वेत न्यत्रयंत
 यः पिंडवदेकत्वेनावभासमानं तत्पदवाक्यार्थो भवति। एतदुपाध्यु

ब्रह्मांडे

ता

१०

पाहिताधारमनुपाहितं वेत न्यंतत्पदलक्ष्यार्थो भवति। अज्ञानादिमाचरे
 तदुपाहितज्ञातत्वादिविशिष्टं वेत न्यमेतदुपाहितं वेत न्यत्रयंतत्तायः पिंडव
 दैकत्वेनावभासमानं त्वंपदवाक्यार्थो भवति। एतदुपाध्युपाहिताधारभूतम
 नुपाहितं प्रत्यगात्मनेदं तुरीयं वेत न्यं त्वंपदलक्ष्यार्थो भवति। अथवाक्या
 र्थविपर्यये। इदं तत्त्वमसि वाक्यं संबंधत्रयेणारवंडार्थावबोधकं भवति। सं
 बंधत्रयं नाम पदयोः सामानाधिकरण्यपदार्थयोर्विशेषणाविशेष्यभावः
 प्रत्यगात्मप्रदार्थयोर्लक्ष्यलक्षणभावश्चेति। तदुक्तं। सामानाधिकरण्यं
 विशेषणाविशेष्यता। लक्ष्यलक्षणसंबंधः पदार्थप्रत्यगात्मनामिति। सा
 मानाधिकरण्यसंबंधस्तस्मात्। यथा सोमं देवदत्त इत्यस्मिन्वाक्ये तत्काळ
 विशिष्टदेवदत्तवाचकतत्त्वस्यैतत्काळविशिष्टवाचकायं शब्दस्यैकस्मि
 न्पिंडे तात्पर्यसंबंधः। तथा तत्त्वमसि वाक्ये पदोक्तत्वादिविशिष्टवाचकत

न्य

तदस्यापरोक्षतादिविशिष्टवाचकत्वं पदस्य वैकस्मिंश्चेत न्येतात्यर्थसंबंधः।
 विशेषणविशेष्यभावसंबंधस्तु यथा तत्रैव वाक्ये सन्ना वार्थतत्कालविशिष्ट
 देवदत्तस्यायं शब्दार्थतत्कालविशिष्टदेवदत्तस्य वा न्योन्यभेदभाववर्तक
 तया विशेषणविशेष्यभावः॥ तथात्रापि वाक्येतत्पदार्थपरोक्षत्वादिवि
 शिष्टवैतन्यस्य त्वंपदार्थापरोक्षत्वादिविशिष्टवैतन्यस्य वा न्योन्यभेदभा
 ववर्तकतया विशेषणविशेष्यभावः। लक्ष्यलक्षणसंबंधस्तु। यथा तत्र सन्ना
 वार्थं शब्दयोस्तदर्थयोर्वीरुद्धतत्कालैतत्कालविशिष्टत्वपरित्यागे नावि
 रुद्धदेवदत्तेन सह लक्ष्यलक्षणभावः॥ तथात्रापि वाक्येतत्पदयोर्वीरु
 द्धपरोक्षत्वापरोक्षत्वादिविशिष्टत्वपरित्यागे नाविरुद्धवैतन्येन सह ल
 क्ष्यलक्षणभावः। इयमेव भागत्यागलक्षणे तुच्यते। अस्मिन्वाक्ये नी
 लोत्पलमिति वाक्यवद्वाक्यार्थो न संगच्छते। तत्र तु नीलपदार्थनीलशु

११

णस्योत्पलपदार्थोत्पलद्रव्यवशो कूपपदादिवावर्तकतया न्योन्यविशेष
 णविशेष्यभावसंसर्गस्यान्यतरविशिष्टस्यान्यस्य तदेकस्य वा वाक्यार्थ
 लोकोत्पलमिति कारे प्रमाणान्तरविरोधाभावाद्वाक्यार्थः संगच्छते। अत्र तु तदर्थपरो
 क्षत्वादिविशिष्टवैतन्यस्य त्वमर्थापरोक्षत्वादिविशिष्टवैतन्यस्य वा न्यो
 न्यभेदभाववर्तकतया विशेषणविशेष्यभावसंसर्गस्यान्यतरविशिष्टस्या
 न्यतरस्य तदेकस्य वा वाक्यार्थलोकोत्पलमिति कारे प्रत्यक्षादिप्रमाणविरोधाद्वाक्यार्
 थो न संगच्छते। अत्र गणधोषः प्रतिवसतीति वाक्यार्थो न संगच्छते। तत्र तु
 गोणधोषयोराधाराधेयभावलक्षणस्य वाक्यार्थस्य विशेषणो विरुद्धत्वा
 द्वाक्यार्थमशेषपरित्यज्यतत्संबंधोत्तीरलक्षणाया युक्तत्वाज्जहल्लक्ष
 णसंगच्छते। अत्र तु परोक्षापरोक्षवैतन्येनैकत्वलक्षणस्य वाक्यार्थस्य भा
 गमात्रविरोधाद्वागान्तरमपि परित्यज्या न्यलक्षणाया युक्तत्वाज्जह

सं

न
 लक्षणासंगच्छते। अत्रानुपपत्तिरस्योक्त्या नैव लक्षणासंगच्छते। अत्रानुपपत्तिरस्योक्त्या नैव लक्षणासंगच्छते।
 नतथा तत्पदं त्वंपदं वा स्वार्थपरित्यागेन तत्पदार्थत्वं पदार्थत्वं वा लक्ष
 यतु अतः कुतोऽहं लक्षणा न संगच्छत इति वाच्यं। तत्रतीरपदाश्रवणेन
 तदर्थप्रतीतौ लक्षणाया तत्रतीत्यपेक्षाया मपितत्वं पदयोः श्रूयमाणत्वे
 न तदर्थप्रतीतौ लक्षणाया पुनरन्यतरपदेनात्यतरपदार्थप्रतीत्यपेक्षाया
 अभावात्। अत्र शोणो धावतीति वाक्यवदुहं लक्षणापिन संभवति॥
 तत्राशोणमुण गमनलक्षणा स्ववाक्यार्थस्य विरुद्धत्वात् तदपरित्यागेन त
 दाश्रयाश्चादिलक्षणाया तद्विरोधपरिहारसंभावोदजहं लक्षणासंभ
 वति। अत्र तु परोक्षत्वापरोक्षत्वादिविशिष्टवैतन्यैकत्वस्य वाक्यार्थस्य वि
 रुद्धत्वात् तदपरित्यागेन तत्संबन्धिनो यस्य कस्यापि तदर्थस्य लक्षितत्वेपित
 दिरोधपरिहारसंभवादुहं लक्षणा न संभवत्येव॥ न च त्वंपदं तत्पदं वा
 स्वार्थविरुद्धत्वापरित्यागेनात्रांतरसाहितं तत्पदार्थत्वं पदार्थत्वं वा लक्ष्य

१२.

३। अतः कथं प्रकारांतरेण भागलक्षणासंगच्छते। एकेनप
 देन स्वार्थीनापदार्थीतरोभयलक्षणाया असंभवात् पदांतरेण असंभवा
 तदर्थप्रतीतेर्लक्षणाया पुनस्तत्प्रतीत्यपेक्षाभावाच्च। तस्माद्यथा सोयं दे
 वदत्त इति वाक्यं तदर्थो वा तत्काळो विशिष्टदेवदत्तलक्षणा स्ववाक्यार्थस्यो
 त्तो विरोधादिरुद्धं तत्काळो विशिष्टत्वांशपरित्यज्या विरुद्धार्थ
 देवदत्तलक्षणासंभवात् तस्मात्तत्त्वमासि वाक्यं तदर्थो वा परो
 क्षत्वादिविशिष्टवैतन्यैकत्वलक्षणा स्ववाक्यार्थस्योत्तो विरोधादिरुद्धं परो
 क्षत्वापरोक्षत्वादिविशिष्टत्वांशपरित्यज्या विरुद्धमरवंडुवैतन्यमात्रं ल
 क्षयतीति॥ ॥ अथाधुना हं ब्रह्मास्मीत्यनुभववाक्यार्थो विपर्ययते। एवमा
 वाक्येणाप्यारोपापवादपुरःसरं तत्त्वंपदार्थी शोध्यित्वा वाक्येनोपपत्तिरर्थ
 वद्विपर्ययते चिकारिणो हं ब्रह्मास्मीत्यनुभवमुक्तस्य स्वभावपरमानंदानंताद्

तत्काळ

परोक्षत्वा

पं ब्रह्मास्मीत्येवंडाकाराकारित्वाचित्तवृत्तिरुदेति। सातु चित्प्रतिबिंबि
 तासीति। प्रत्यगाभिन्नमज्ञातपरंब्रह्मेविषयीतद्गताज्ञानमेव बाधते। त
 दापटकारणतंतुदाहेपटदाहवत्॥ अरिवलकारणेज्ञानेबाधितेसतितत्का
 र्यस्यारिवलस्यबाधितत्वात्तदंतेभूतारवंडाकाराकारिता। चित्तवृत्तिरपि
 बाधिताभवति। तत्रप्रतिबिंबितंवेतन्यमपियथादीप्रभादित्यप्रभाव
 भासनासमर्थासतीत्याविभूताभवति। तथास्वयंप्रकाशप्रत्यगाभिन्न
 परब्रह्मावभासनानर्हतातेनाभिभूतंसत्त्वोपाधिभूतारवंडवृत्तेबाधित
 त्वादपिभासावेमुरवप्रतिबिंबस्यमुरवमोत्रत्वप्रत्यगाभिन्नपरब्रह्ममात्रंभ
 वति। एवंवसतिमसैवानुदृष्टमंयन्मत्तसानमन्तुतइत्यनयोरविरोधः॥ वृ
 त्तिव्याप्यंत्वांगीकारेणफलव्याप्यत्वप्रतिषेधप्रतिपादनात्। तदुक्तं। फल
 व्याप्यत्वमेवास्यशास्त्राद्देनिर्वाहितं। ब्रह्मण्यज्ञाननाशायवृत्तिव्याप्तिर
 पेक्षितेति। स्वयंप्रकाशमानत्वात्ताभास उपयुज्येतइति। अत्रुपदार्थाकारा

ली

प

न

१३

कारितचित्तवृत्तौर्वशेषोस्ति। तथाहि॥ अयंचटइति घटाकाराकारितचि
 त्तवृत्तिरज्ञातंचटविषयीकृत्यतद्गताज्ञाननिरसनपुरःसरंस्वगतविदाभा
 सेनजडंचटमपिभासयती॥ यथाप्रदीपप्रभामंडलमंधकारगतंचटपटा
 दिकंविषयीकृत्यतद्गतांधकारनिरसनपुरःसरंस्वप्रभमयातदपिभासय
 तीति। एवंभूतस्वस्वनूपस्यवेतन्यसाक्षात्कारपर्यंतंश्रवणमनतनिदिध्या
 सनंसमाध्यनुष्ठानस्यापेक्षितत्वातेपिप्रदर्शिते॥ श्रवणं नामषड्विधा। लिंगै
 रशेषवेदांता नामाद्वितीयवस्तुनितात्पर्यावधारणं। लिंगानितूपक्रमोपसं
 हाराभ्यासापूर्वताफलार्थवाशेपपत्यारमानि। प्रकरणप्रतिपाद्यस्यतपो
 द्यंतपोरूपपादनरूपपत्तिः। मुपक्रमोपसंहारौ। यथाब्बांदोग्येषष्ठेप्रपाठ
 केप्रकरणप्रतिपाद्यस्याद्वितीयवस्तुनैकमेवाद्वितीयमित्यादावेतदा
 त्त्वमित्येतेचप्रतिपादने। प्रकरणप्रतिपाद्यस्यतन्मध्येपोतः। पुन्येनप्रति
 पादनमभ्यासः॥ यथातेत्रैवाद्वितीयवस्तुनासाध्येतत्वमसीतिनवकृत्वःप्र

निपादने। प्रकरण प्रतिपाद्यस्य प्रमाणं तत्राविषयीकरणमपूर्वत्वं यथा
 तत्रैवाद्द्वितीयवस्तु नोमानंतराविषयीकरणं॥ फलं तु प्रकरणाप्रतिपाद्या
 त्मकं ज्ञानितदनुष्ठानस्य वा तत्र तत्र श्रूयमाणं प्रयोजनं। तथा तत्राचार्यवा
 ल्पुरुषो वेदतस्य तावदेव विरं यावन्नुविमोक्षेयसंपत्स्य इति अद्द्वितीयवस्तु
 साधनस्य तत्प्रतिपाद्यः प्रयोजनं श्रूयते। करणाप्रतिपाद्यस्य तत्र तत्र प्रशंसनम
 र्थवादः॥ यथा तत्रोक्तमादेशमप्राप्तं येनाश्रुतं श्रुतं सवत्यमतं मतमविज्ञातं
 विज्ञातमित्याद्वितीयवस्तु प्रशंसनं। प्रकरण प्रतिपाद्यार्थसाधने तत्र तत्र श्रू
 यमाणामुक्तिरुपपत्तिः॥ यथा तत्र यथा सोम्यै केन मृत्पिंडेन सर्वं मृत्मयं वि
 ज्ञातं स्याद्वा चारंभणं विकारो नामधेयं मृत्तिकेत्येव सत्यमित्याद्वितीयवस्तु
 साधने विकारस्य वा चारंभणमात्रत्वं युक्तिः श्रूयते। मननं तु श्रुतं स्याद्वितीय
 वस्तु नो वेदांता नुगुण युक्तिमिरमैव रतमनुब्रूयंतं॥ विजातीयदेहादिप्र
 न

त्यपरहिताद्वितीयवस्तु सजातीयप्रत्ययवाहोनादध्यासनं॥ समा
 धिर्द्विविधः॥ सविकल्पको निर्विकल्पकश्चेति। तत्र सविकल्पको नाम
 शातृज्ञानादिविकल्पलयाः नपेक्षयाद्वितीयवस्तु नितदाकाराकारिता
 याश्चित्तवृत्तेष्ववस्थानं। तदा मृत्मयगजादिभानोपिमृद्भानवत्तद्वैतमा
 नेष्यद्वैतं वस्तुभासते। तदुक्तमभिनीया॥ द्विशब्दरूपं गगनोपमं परं सकृ
 द्दिशातं त्वजमेकमक्षरं। अलेपकं सर्वगतं यदद्वयं तदेव वाहं सततं विमु
 क्तश्रोमिति॥ निर्विकल्पकस्तु शातृज्ञानादिविकल्पलयापेक्षयाद्वितीय
 वस्तु नितदाकाराकारितायाश्चित्तवृत्तेरितितनामेकीभावेनावस्थानं।
 तदा जलाकाराकारितलवणा नवभासे जलमात्रप्रतिभासवत्। अद्द्वितीय
 वस्तु वाकाराकारिताचित्तवृत्त्यनवभासेनाद्वितीयवस्तु मात्रमवभासते॥
 ततश्चास्य सुषुप्तेश्चाभेदं शक्यं न भवति। उभयवृत्त्यभासे समानेपितर

तस्य वासः सद्भावमात्रेण तयोर्लक्षणेऽप्युपपत्तेः । अस्योङ्गानि । अमनियमासं प्रा
 णायामप्रत्याहारधारणा ध्यानसंन्यासः ॥ तत्रादि सा सत्यास्तेष्वब्रह्म
 बर्मापरिग्रहायमाः । शौचसंतोषतपः स्वाध्यायेश्वरप्राणिध्यानानि नियमाः
 करवरणादिसंस्क्रानविशेषलक्षणादीनि पञ्चकस्वस्तिकादीन्यासनाति ।
 रेवकपूरककुंभकलक्षणाः प्राणनिग्रहोपायाः प्राणायामाः इन्द्रियाणां स्व
 स्वविषयेभ्यः प्रत्याहारणं प्रत्याहारः ॥ अद्वितीयवस्तु न्यंतरिन्द्रियधारणं धार
 णा । तत्राद्वितीयवस्तु निर्विकल्पकवस्तु तद्विषयवृत्तिप्रवाहो ध्यानं ॥ स
 माधिस्तुतः सविकल्पक एव । अस्योङ्गिनो निर्विकल्पकस्य लयविशेष
 कषायरसास्वादलक्षणाश्च तारोविद्याः संभवन्ति । लयस्तावदरवंडवस्तु
 नवलंबनेनावित्तवृत्तेर्निद्रा । अरवंडवस्तु नवलंबनेनावित्तवृत्तेर्बन्धावलंबने
 विक्षेपः । लयविक्षेपाभावोपिवित्तवृत्तेरागादिवासनयास्तब्धीभावा दरवंड

१५

वस्तु नवलंबने कषायः । अरवंडवस्तु नवलंबने नापि वित्तवृत्तेः सविकल्प
 कानंदास्वादनं रसास्वादः । समाधारं समये सविकल्पकानंदास्वादनं
 वा । अनेन विद्धवतुष्टयेन विरहितं वित्तं निर्वीतदीपवद्वलं सदरवंडवैतन्य
 मात्रं भवति यदा तदा निर्विकल्पकः समाधिरित्युच्यते ॥ तदुक्तं ॥ ॥ लये
 संबोधये वित्तं विद्धि संशयं ये त्पुनः ॥ सकषायं विजानीयात्सम
 प्राप्तं न बालयेत् । नास्वादयेद्रसांस्तत्रानिःसंगः प्रज्ञया भवेदिति ।
 यथादीपो निवातस्त्वो नेगते सोपमा स्मृतेति च । अथ जीवन्मुक्तल
 क्षणमुच्यते । जीवन्मुक्तो नास्वस्वरूपा रवंडब्रह्मज्ञानेन तदज्ञानबा
 धनद्वारा स्वस्वरूपा रवंडब्रह्मणि साक्षात्कृते ज्ञानेन तत्कार्यसंशितक
 र्मसंशयविपर्ययादीनामपि बाधितत्वादखिलबंधराहितो ब्रह्मनिष्ठः ।
 भिद्यते हृदयग्रंथिश्चिद्यते सर्वसंशयाः । क्षीयते वास्य कर्माणि तस्मि

नृदृष्टेभरावरेइतिश्रुतेः। अयंतुमुत्पानसमयेमांसशोणितमूत्रपु
 शीषादिमाजनेनशरीरेणांध्यमांध्यापदुत्वादिमाजनेनैन्द्रियग्रामेणा
 रंतायापिपासाशोकमोहादिमाजनेनांतःकरणेनचपूर्वपूर्ववासन
 याक्रियमाणानिकर्माणिभुज्यमानानिज्ञानाविरुद्धारब्धफलानि
 अपरंरूपन्तपिबाधितत्वात्परमार्थतो नपश्यति। यथेदंजालमितिज्ञा
 नवांस्तादिदंजालंपश्यन्तपिपरमार्थनिदमिति नपश्यति। सबक्षुर
 वक्षुरिवसकणोऽकर्णइवेत्याश्रुतेः॥ ॥ उक्तंच। सुषुप्तवज्जाग्रति
 यो नपश्यतिद्वयंचपश्यन्तपिबाध्यत्वतः। तथापिकुर्वन्तपिनिःक्रि
 यश्रयः स आत्मविन्तान्यइतीहनिश्रयः। अस्पृशानात्पूर्वविद्यमा
 नानामेवाहारविहारादीनामनुवृत्तिवक्षुमवासनानामेवानुवृत्ति
 र्भवति। शुभाशुभयोरोदीसीन्यंवा। तदुक्तं। बुद्धैतत्तत्त्वस्यय

येषाचारणंयदि॥ शुनांतत्त्वदृशांचैवकोमेदोशुविमक्षणाइति। ब्रह्मवि
 त्तं तथा मुक्तास आत्मज्ञो नवेतरइति। तदानीमणिमत्वादीनिसाधेना
 मेदेषुत्यादयः सद्गुणश्चालंकारश्चदेनुवर्तते। तदुक्तं। उत्पन्नात्मावबो
 धस्यहृद्देष्टुत्वादयोगुणाः॥ अयत्नेतोमयंत्यस्य नतुसाधनरूपिणइ
 ति। किंबहुनायंदेह्यात्रामात्रार्थमिच्छानिष्कारेणाप्रापितानिसुखदुः
 खलक्षणाभ्यारब्धफलानिअनुभवन्तः करणाभासादीनामवभास
 कः संस्तदवसानेप्रत्यगानंदपरब्रह्मणिप्राणेलीनेसातिअज्ञानतत्कार्य
 संस्काराणामपि विनाज्ञात्परमकैवल्यमानंदैकरसमारिवल्लभेदप्रति
 भासरहितमखंडंब्रह्मावतिष्ठते। नतस्प्राणाउक्तामंत्यत्रैवसमवली
 यंते। विमुक्तस्यश्राविमुखातेइत्येवमादिश्रुतेः॥ ॥ इतिश्रीपरमहंसप
 रिब्राजकाचार्यसहानंदकृतोवैदांतसारः समाप्तः॥ ॥ श्रीरामः शरणं।

[illegible]